

Marjan Hočevar

ZAPIS O SOCIOLOGIJI V ČASU PANDEMIJE

1 Uvod

Po premisleku sem se odločil, da bom to besedilo označil ohlapno, kot zapis, ne kot običajen uredniški uvodnik. Naj bo ob tej priložnosti nekaj hibridnega. V času pandemije covida-19 se s to in drugimi uredniškimi zadregami soočajo tudi drugi uredniki, znajdejo pa se vsak po svoje. *Kam bi del?* Ugotavljam, da od začetka lanskega leta (2020) tudi uredniški uvodniki niso več »uvodniki«. Ker smo v čudnih časih, smo do normativnega reda malo, no, objestni. V običajnih časih periodične publicistike bi bila označba »zapis« gotovo tipološko problematična, ker: kam ga uvrstiti? Namreč, k standardnemu nagovoru v tej številki objavljenih člankov v kontekstu podajam še preliminarno sociološko refleksijo – pregledni komentar na sedanje objave v sociološki periodični publicistiki – in strnem »sociološki pogled«, kot ga zaznam. Refleksije zasedajo večji del zapisa. Razlog za odmik od običajne prakse uredniškega uvodnika je tudi dvojna posebnost te številke. Ne samo zato, ker gre za kombinacijo tematske in običajne izdaje (z nadaljevanjem v naslednji tematsko-redni izdaji), temveč ker je nastajala v izrednih in izjemnih družbenih razmerah, ki še trajajo in se še razvijajo. Saj je vsem nam očitno, pa vendar, po sociološko: pandemija covida-19 akutno prežema vse vidike kolektivne organiziranosti in praks posameznikov, vključno z načini znanstvenega komuniciranja. Dodaten razlog, zaradi katerega uvodnik ni standarden, je, da končujem triletno urednikovanje Družboslovnih razprav.

Ob priložnosti tega hibridnega zapisa brez oklevanja pomislim na klasično sociološko referenco, Marcela Maussa (1996) [1927–28] in njegove utemeljitve »totalnega družbenega dejstva« (*fait social total*), ko ena sama stvar ali dogodek zaposluje (zadeva) vse in vsakogar, delovanje inštitucij in ravnanje ljudi. Vsako družbeno dejstvo je enotnost strukture in delovanja.¹ Med sodobniki pa pomislim na radikalnega Bruna Latourja. Zanj so družbeni akterji vsi: ljudje in objekti, sistemi in njihovi deli, pa tudi različne tehnike znanja, ki skupaj tvorijo družbeno totalnost. Delitve na naravo in družbo, subjektivnost in objektivnost, racionalnost (tudi če je ta refleksivna) in iracionalnost se zlasti v izjemnih ali kompleksnih okoliščinah ne obnesejo, so totalnost (1993: 116–118). Nedavno

1. Z »googlanjem« sem kaj kmalu ugotovil, da asociacija z Maussom (v zvezi s pandemijo) ni izvirna.

je na vprašanje novinarja časopisa Observer (in Guardian) »ali se zamisel lahko širi (go viral) kot bolezen« odgovoril:

Covid nam je postregel z modelom kontaminacije. Pokazalo se je, kako hitro lahko nekaj postane globalno že s prenosom iz ust v usta. To je neverjetna demonstracija teorije omrežja. O tem poskušam prepričati sociologe že 40 let. Žal mi je, da sem imel tako zelo prav. Omrežnost nam pokaže, da o individualnem in kolektivnem ne smemo razmišljati, kot da gre za dve ločeni ravni. Zaradi velikih podnebnih vprašanj se lahko posameznik počuti majhnega in nemočnega. Toda virus nam daje lekcijo. Če se širi iz mojih v tvoja usta, lahko svet zelo hitro viraliziram. To spoznanje nas lahko ponovno opolnomoči (Latour v Watts 2020).

Pravzaprav ta dva avtorja navajam z namenom. Sta sociologa in nista. Vsak na svoj način, eden v preteklosti, drugi v sodobnosti, presegata disciplinarno in epistemološko »vrtičkarstvo« družboslovnega razpravljanja. Morda celo motita naš občutek »ontološke varnosti«, če si za pravo mero izposodim še Giddensov dramatični pojem iz zakladnice (1991).

To je bila prva »izjava o omejitvi odgovornosti« (*disclaimer*), ena še sledi. Zapis nadaljujem v bolj standarni obliki. Najprej podajam preliminarno refleksijo socioloških dokumentov (člankov, komentarjev, zapisov, uvodnikov, esejev) na temo pandemije covid-19² v bibliografskih bazah WOS in Scopus.³ Pri pregledovanju sem ugotovil, da leta 2020 v zvezi z dokumenti, ki obravnavajo pandemijo, te vrste zapisov avtorji označujejo kot pregledni komentar. Podrobneje ali vsaj čez prst sem pregledal približno tristo člankov v enaintridesetih revijah. Bolj kot na izčrpnost ali sistematičnost se za potrebe tega zapisa osredotočam na priložnostno »fenomenologijo pristopov« v periodičnem publiciranju in s tem naslavljam zgoraj orisano dilemo znanstvenega komuniciranja, predvsem pa »sociologije v času pandemije«. Nato predstavim članke v tej tematsko-redni številki in najavim tiste, ki sledijo v nadaljevalni tematsko-redni številki, prvi v letu 2021. Držim se pojma pandemija, ker je ubikvitarna.

2. Uporabil sem različno vključujoče iskalne nize oz. aktualne »pandemične« sintakse za leto 2020. Monografij v pregledani korpus ne štejem, čeprav jih je leta 2020 izšlo kar nekaj.

3. Večino teh (in drugih) dokumentov indeksira tudi spletni iskalnik Google Scholar, seveda z omejitvami (npr. nediskriminatornost do »predatorskih« publikacij).

2 Publiciranje v razmerah »totalnega družbenega dejstva«

Vsepovsod-prisotnost (ubikvitarnost), načelo, ki ponazori zlitje časa in prostora, je v teh časih še bolj očitno. Ambivalentnost sedanjega dojetanja in organizacije tako posameznikovega vsakdana kot kolektivnega, družbenega časa/prostora je v tem, da živimo v razmerah sploščene dinamike sedanjosti, ko se nikamor ne premaknemo, obenem pa smo ujeti v hierarhijo časa in hitrosti. Na čuden način se prepletajo časovni in normativni vrstni redi. Na najvišji stopnici je takoj (»on de double«), šele nato v kratkem, kmalu ali v doglednem času. Kriatica »publish or perish« tako dobiva nove razsežnosti »publish or perish right now and all the time«.

V zadnjem letu avtorji/ice, zlasti iz tujine, ki želijo objaviti članek v naši reviji, po pravilu najprej (ali pa izključno) povprašujejo o trajanju postopka, ne da bi sploh predložili besedilo, sploh zdaj, ko je že nekaj let jasno, da smo v Scopusu, imamo t. i. odprti dostop, objavljamo brez finančnega nadomestila in nismo »predatorski«. Dileme o strategijah objavljanja ali »ciljanja revij« so v času pandemije covid-19 postale pravi podvig, kar je znanstveno preverjeno. Samo na to temo je bilo v letu 2020 objavljenih večje število recenziranih člankov (npr. Gupta in dr. 2020). Za ilustracijo: pred tedni sem dobil odrezav odziv ukrajinske avtorice, ki je sicer predložila okvirni naslov, ko je povpraševala o objavi: »Časovno ste nekonkurenčni,« pravi. Nekaj dni prej, preden sem se začel resneje ukvarjati z naravo tega zapisa, pa sem prejel daljše pismo doktorskega kandidata z resno dilemo tveganja. Ali svoje besedilo predložiti v revijo z odprtim dostopom, ki je »hitra« in bolje uvrščena, ali v tisto, ki je »počasna« in slabše uvrščena? Zapisal je tudi, da tretje, tj. možnosti APT (*article processing charges*) nima. Predvidevam, da raje tvega hitrost in je prepričan o visoki kakovosti svojega besedila, saj se od takrat ni več oglasil. Pri vsem tem gre za izražanje v tednih, celo dnevih, ne mesecih. Virusi se širijo nenadzorovano, hitro in povsod. Informacije, ki jih potencialni avtorji o našem postopku, zlasti časovnici, pridobijo iz virov na spletu, se gibljejo od dvanajst do štiriindvajset tednov. Dovolj je hitro »googlanje«, da izveš, kdo je v Scopusu hitrejši. Za družboslovje smo srednje hitri, za naravoslovje, tehniko in medicino zelo zelo počasni.

Scopus, Elsevierjeva zbirka izvlečkov in citatov, indeksira torej tudi revijo Družboslovne razprave. Analizirajo in klasificirajo nas različne spletne platforme in direktoriji, nekateri med njimi so nepridobitniški ali »skupnostno vzdrževani«. S takimi je prijetno sodelovati, čeprav vse to jemlje čas. V bibliometričnem pogledu (sodeč po navedbah v teh platformah) smo po citiranosti nizko uvrščeni (citirani), po zanesljivosti in kakovosti postopka pa visoko. Potencialni avtorji

informacije pridobivajo neposredno od nas in od tistih, ki so v reviji objavljali (nameravali, poizkusili objavljati) članke. Eden takšnih je Direktorij revij z odprtim dostopom (DOAJ), njihovo poslanstvo pa je »povečati prepoznavnost, dostopnost, ugled, uporabo in vpliv kakovostnim, recenziranim znanstvenim revijam z odprtim dostopom.«⁴ DOAJ je zaradi posredne kritike korporativizacije ter s tem komercializacije znanstvenega založništva in promoviranja »alternativne bibliometrije« vsaj občasno trn v peti velikim v poslu.

Elsevier, informacijsko-publicistična korporacija, ki je lastnica stotine periodičnih publikacij v znanosti in upravlja spletno stran Science direct, je (v dobrem in slabem) osnovni delovni pripomoček raziskovalcev. Na repozitoriju PubMed Central v angleščini in mandarinščini od januarja 2020 objavljajo sproti posodabljana pravila objavljanja v periodičnem tisku (sem sodi tudi spletni »tisk«). Revije, zlasti medicinske, v spletni verziji na vstopni strani s privzeto, generično aklamacijo Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) z grafičnim simbolom nevarnosti (trikotnik s klicajem) opozarjajo: »Covid-19 je nastajajoča, hitro razvijajoča se situacija« (*»Covid-19 is an emerging, rapidly evolving situation«*). To prakso lahko ponazorim z nekoliko prirejenim ljudskim izrekom: »Več muh na en mah.« V tem primeru gre za značilno mešanico normativnega opozarjanja, zagotavljanja ali pričakovanja etičnih načel in samozaščitnega ravnanja pri omejevanju poslovne odgovornosti ob zavedanju, da je krajšanje ali poenostavljanje procesa publiciranja lahko tveganje za ugled posamičnih revij, baz podatkov in korporacije v celoti. V uglajenem korporativnem komunikacijskem slogu je poudarjen menjalno-daritveni pomen družbene odgovornosti takojšnjega in neoviranega javnega informacijskega dostopa do predrecenziranih (redkeje recenziranih) dokumentov, če niso v sistemu odprtega dostopa.⁵ Publicistične in informacijske korporacije se na ta način odzivajo na vse številnejše kritike, ki kot posledico hitenja in diktata hitrosti razkrivajo šibke ugotovitve ali nejasne zaključke objavljenih študij, celo »lažne študije«.

Bibliometrične ocene tega fenomena se sicer razlikujejo glede na zajem korpusov v bazah, klasifikacijo dokumentov in čas zajetja. Število člankov, komentarjev in uvodnikov s težnjo po še pospešeni eksponencialni rasti je vsekakor povezano tudi z večkratnikom krajšanja postopkov objavljanja. Za medicinske periodične publikacije (ki npr. vključujejo sociologijo medicine) je ocena, da se je čas med oddajo in objavo v povprečju zmanjšal za polovico, vendar tudi za petkrat (npr. z nekaj tednov na šest dni). So primeri, ko se postopek meri v

4. Izvorno direktorij financira Open Society v Budimpešti, univerza v Lundu pa ga vzdržuje.

5. Glej: *Novel Coronavirus Information Center* (Elsevier 2020) in utemeljitev dostopa do gradiv.

urah. Največji delež zmanjšanja števila dni med oddajo in objavo člankov je bil posledica skrajšanja časa recenziranja (Monaghan 2020). Aristovnik in dr. (2020) v bibliometrični analizi baze Scopus za prvo polovico leta 2020 ugotavljajo, da je delež družboslovnih in humanističnih dokumentov v celotnem korpusu nizek (8,3 %), obenem pa je glede na druge znanstvene discipline za leto 2020 porast največji (138,7 %).

3 O čem pišejo sociologi v času pandemije (in o njej)?

Seveda je tudi o samoocenjevanju sociološkega (družboslovnega) publiciranja v času pandemije covid-19 kar precej objav (in veliko komentiranega, zapisanega), manj tistih v bibliometričnem (Nasir in dr. 2020)⁶ in več v analitičnem duhu. Kdor ni popoln/a specialist/ka in ne prav »filozofski/a« po naravi, se raje suvereno drži svojega »vrtička«. Vsekakor je to, seveda povsem brez cinizma, dobra strategija, tudi v kontekstu zgornjega ozira na periodično publicistiko. So pa v času izjemnih pospeškov poglobljenejša – denimo teoretske ali konceptualne – analize pogumno dejanje, saj takšno početje pomeni preveliko porabo časa za pisanje s tveganjem za (zakasnelo) objavo.

Tu podajam preliminarno, kolikor se da strnjeno refleksijo/pregled sociološke periodične publicistike v letu 2020, razvrščene v tri kategorije. Ne gre za klasičen oz. izčrpen in sistematičen pregled literature. Izstopajoče poglede ali ugotovitve navajam v celoti, nekatere so vključene v besedilo kot splošne reference. Razen hitrega pregleda ožjih, specializiranih subdisciplinarnih člankov se v te nisem posebej poglobljal (tudi v svojega ne), čeprav so nedvomno prav ti neposredno in takoj uporabni pri obvladovanju kriznega dogodka. Večina člankov v tej izdaji sodi v to kategorijo, in nad tem sem kot urednik navdušen. O pomenu empiričnih študij priča sorazmerno visoka citiranost v visoko rangiranih revijah, vsekakor večja ter v »boljših« revijah kot pri splošnejših, konceptualnih in teoretskih člankih.

Pri tistih člankih, ki sem jih bral bolj temeljito, sem se osredotočil na kategorizacijo treh ohlapno opredeljenih, vendar po moji oceni jasno razvidnih socioloških perspektiv oz. kategorij, ki sem jih zaznal s konstruiranjem nekaj iskalnih nizov (sintaks). Te kategorije sem naslovil: temelji narave in družbe, organiziranost in integracija ter tveganje in negotovost. Kronskega dvojca sociologije, neenakosti (slojevitosti) in različnosti (kulture), nisem posebej obravnaval, ker sta vseprisotni. Urednikovanje revije mi je, vsaj tako se mi zdi, izostrilo občutek za perspektivo

6. To je ena redkih bibliometričnih študij obravnavanih tematik v kontekstu pandemije covid-19: *A Bibliometric Analysis of Corona Pandemic in Social Sciences: A Review of Influential Aspects and Conceptual Structure*.

in preglednost. Tudi pri zasnovi iskalnih nizov po bibliografskih bazah sem bolj suveren. Zaradi presekov je zadetkov manj, so pa bolj (ne pa popolnoma) zanesljivi. Da o praktičnosti pri prihranku časa ne izgubljam besed. Pregledal sem toliko objavljenega gradiva, kolikor mi je dopuščal čas. No, čas me je kar malo povozil, ker sem za namen pisanja kar dosti tuhtal. Tolaži me, da bom del tu zapisanega morda lahko unovčil s kakšno Sicris točko kje drugje, če se ne bom preveč obotavljal. Tu podajam drugo »izjavo o omejitvi odgovornosti«. Refleksije, ki sledijo, so nastale »v razvijajoči se situaciji«.

3.1 Temelji narave in družbe

Pandemija je kompleksen pojav, saj je vedno točka artikulacije med naravnim in družbenim, med racionalnim, čustvenim in fizičnim. Razkriva pa tudi, da je vse povezano z vsem ostalim. Soočamo se z vsepovsod prisotnimi tveganji, ki bistveno zabrišejo razliko med družbenim in naravnim.

S takšnimi in podobnimi udarnostmi avtorji/ce v teh časih »otvorijo« besedila. Povezanost narave (okolja) in družbe (kulture) je dejansko najpogostejša, ponekod sicer bolj demonstrativna, drugod ključna pojasnjevalna osnova konceptualne in teoretske sociološke misli o pandemiji covid-19 v letu 2020. Sem štejem tudi tista besedila, ki utemeljujejo ne pokroviteljsko, temveč »organsko« potrebo po čez-, med- ali multidisciplinarnosti. Nasploh je pogosta raba biologičnih pojmov in ponazoritvenih prilik. Tu ni presenečenja. Bolj je zanimivo, da je te članke precej intuitivno mogoče uvrstiti v dve skupini. V prvi so tista besedila, v katerih avtorje/ice pri obravnavi takšne povezave v središče postavijo samorefleksijo, introspekcijo in preizpraševanje o naravi družbenosti tako na osebni kot na družbeni ravni. Primer takšnega razmisleka, vzetega iz enega od člankov: »/V/ sedanjem trenutku poskušamo kot sociologi razumeti, teoretizirati in kontekstualizirati ta čuden pojav, da ga sociološko uokvirimo.« V drugi skupini so, nasprotno, tista besedila, ki samozavestno »komunicirajo« (skoraj žugajo) navzven kronski dokaz o nujnosti vključevanja družboslovne perspektive v prakso. Primer tega razmisleka: »/T/a gospodarska, socialna in zdravstvena kriza ima resne in globoke posledice, ki sprožajo vprašanja o prispevku družbenih ved, ki ga oblikovalci politike ne mobilizirajo v zadostni meri.«

Kar nekaj je tudi preizpraševanja o znanosti nasploh in klicu po revidiranju znanstvene prakse, tako da bi bila ta bolj občutljiva za prepoznavanje heterogenih navez ljudi in neljudi v planetarnem okolju. V dodatno skupino uvrščam tiste avtorje/ice, ki se kot sociologi/nje že tako ukvarjajo z naravo (okoljem, fizičnim prostorom) ali drugimi specialnostmi, vezanimi nanjo, ali pa so predstavniki biologičnih smeri v sociologiji. Vendar pa ta skupina po številu dokumentov sploh ni prevladujoča. Še bolj je zanimivo, da pri obeh skupinah – pri dodatni je to

razumljivo – izstopa povezano preizpraševanje o naravi družbe (združevanja) in družbe v naravi (medodvisnosti). Pri tem je pri več avtorjih/icah značilno medsebojno kontekstualno soočanje in primerjava kanoničnih socioloških paradigem, kot npr. v tem navedku: »/M/edtem ko se Durkheim (in tudi Parsons) osredotoča na to, kakšna je notranja, ontološka struktura družbe, Luhmann postavlja epistemološko vprašanje o tem, kako vsak družbeni sistem prepozna zunanji svet, okolje« (Tada 2020: 453). Pričakovano je, da pri teh avtorjih izdatno nastopajo filozofi (ali »metateoretiki«) in s tem najširše filozofske dileme (Heidegger, Foucault, Habermas, Sartre, Derrida, Latour, izdatno tudi Žižek). Sorazmerno malo je »pandemskih« člankov, v katerih bi avtorji/ce izhajali/e iz klasične pozitivistične oz. objektivistične weberjanske pozicije v družboslovju, katerega namen je razložiti določene vzorce dogodkov (pojavov) ali njihovih izidov, ne pa splošnih teorij o tem, kaj kaj povzroča. Vseeno je v tem kontekstu vredno omeniti po številu objav sodeč »glasno«, toda zdi se, da homogeno skupino sociologov, ki problematizirajo aktivistično in politično vlogo sociologije v času pandemije in nasploh. V enem od »pozicijskih člankov« zapišejo: »Ali naj bo to aktivistična disciplina, namenjena neposrednemu ukvarjanju s socialnimi problemi, ali znanstvena disciplina, ki se zavzema za pridobivanje preverjenega znanja? Od ustanovitve sociologije obstajajo glede osnovne funkcije njenega znanstvenega področja delovanja napetosti. Avtorja želiva utemeljeno pojasniti ustreznost sociologije kot posebne oblike znanstvenih spoznanj v sedanjih časih, ne da bi pri tem zamenjevala njeno vlogo z neposrednim reševanjem neenakosti in krivic« (Serpa in Ferreira 2020).

3.2 Organiziranost in integracija

V objavah so močno zastopani (kritični) razmisleki in vprašanja o naravi družbene organiziranosti kot dejavnika pandemičnih odzivov. Kako se v takšnih trenutkih spreminjajo družbena strukturiranost, norme in upravljanje družbe? Ali je pandemija lahko »koristna« heuristika za razumevanje družbene dinamike? Ali ta kolektivna izkušnja (dogodek, pojav, eksperiment) lahko privede do novih oblik solidarnosti (npr. globalnih), tako dobrih (npr. progresivnih) kot slabih (npr. retrogradnih), morda celo k povratku *mehanske solidarnosti* (Anderson 2020)? Koncept solidarnosti je v kontekstu (re)organizacije družbe in ravni družbenih organiziranosti predmet tistih, ki tematizirajo lokalne, nacionalne in globalne razsežnosti integracije. Sociološki klasiki se v teh člankih referenčno pojavljajo bolj v stranski vlogi, saj v večini nastopajo kot ponazoritvene figure klasičnih dilem integracije, samostojnosti, diferenciacije, solidarnosti in dialektike ali prežemanja strukture in delovanja. V več člankih, vendar v različnih kontekstih pandemije je obravnavan izziv koordinacije in harmonizacije v družbah z visoko

stopnjo funkcionalne diferenciacije. Ali se sodobne družbe v pogojih visoke specializacije, diferenciacije in sektorizacije vsaj začasno lahko reintegrirajo in kako? Predstavlja avtonomija podsistemov problem »upravljanja« kriznih pojavov. Ta in podobna vprašanja so v letu 2020 sprožila močno teoretsko debato predvsem v razmerju integracije in centralizacije v izrednih pogojih. Eden možnih odgovorov na ta izziv je Luhmannov sistemski pogled. Ta odstopa od klasičnega sociološkega pristopa in integracije ne pojasni kot referenco za enotnost, temveč kot sistemsko motnjo. Po tej definiciji je integracija »zmanjšanje stopnje svobode« zaradi pripadnosti družbi. Elena Esposito, ki brani sistemski pogled, meni, da v sedanjih razmerah pandemije ni smiselno razmišljati o več, temveč raje o manj integracije. Bolj kot morebitna reintegracija so pomembne osnovne družbene vrednote, ki dele družbe zedinijo ali povežejo v en sam (začasen) cilj. Za primer pomena skupnih vrednot za doseg cilja avtorica navede nezdržljive interese gospodarstva z ostrimi epidemiološko podprtimi omejitvami socialnih (prostorskih) stikov zaradi epidemioloških ukrepov (Esposito 2020: 5–17).

Pri člankih, ki obravnavajo problematično vzdržnost sedanje organiziranosti visokomodernih družb za obdobja naravnih kriznih pojavov, sta po pričakovanih pod analitičnim drobnogledom z vseh mogočih perspektiv pojma *racionalnost* in *refleksivnost* (posamično ali kot sintagma *refleksivna racionalnost*). Po štetju pojmov v pregledanem korpusu besedil sta prav ta pojma med najpogosteje uporabljanimi kontekstualnimi pojmi (*poleg tveganja*), ne samo v besedilih o integraciji in družbeni organiziranosti, temveč nasploh. Vsebina teh razprav se v večini nanaša na preizpraševanje o neomajnem zaupanju v ekspertna znanja ter transformativne sposobnosti tehničnega in znanstvenega napredka (Giddens 1991). Prepričanje o sposobnosti refleksivno-racionalnega strateškega načrtovanja pri nadzoru tako naravnih pojavov kot družbenih procesov naj bi zagotavljalo kontinuirano in rutinizirano stabilnost sistema (Lusardi in Tomelleri 2020). Zdi se, da je prikladnost epistemologije modernosti (s sodobnejšimi različicami) res izjemna in da ne pojenja. Analitični potencial tako kritik kot afirmacij teorij družbene modernosti ima širok razpon, vse od mikroskopskih situacij (interakcij) vsakdanjega življenja do makroskopskih procesov, kot je okoljska kriza, vključno s pandemsko, kot posledice le-te. Tu izpostavljam enega zanimivejših kritičnih pogledov o rabi modernizacijskega argumenta pri pojasnjevanju sedanje pandemije:

Pandemija covid-19 je sociobiološka grožnja, ki povzroča dobro znano nevarnost zoonotske nalezljive bolezni. Vendar pa se covid-19 pojavlja v kontekstu pozne moderne in tako reproducira nekatere njene značilnosti – predvsem hitrost, s katero se virus globalno razširi. Kot take so okužbe

z zoonozami predmoderna grožnja, ki je preživela prihod moderne kljub uspehu novih higienskih in imunoloških politik, izvedenih konec 19. in na začetku 20. stoletja (Arias-Maldonado 2020).

3.3 Tveganje in negotovost

Prejšnji in ta razdelek bi brez tveganja lahko združili. Že preprost vpogled v podatkovno bazo Scopus (podobno velja za bazo Web of Science - WOS) razkrije povezanost ključnih pojmov (modernizacija, racionalnost, refleksivnost, tveganje, negotovost, Beck in pandemija covid-19). Medtem ko je za številne sociološke avtorje/ice besedil o pandemiji covid-19 Ulrich Beck samoumevna generična referenca, je drugim konceptualno izhodišče tematiziranja pandemije. Natančnejši pregled socioloških člankov pokaže bolj diferencirano sliko. Od 305 pregledanih člankov, ki obravnavajo pandemijo covid-19 v letu 2020, jih je sedem (pogojno devet) takšnih, ki svojo analizo pretežno ali v celoti gradijo na Beckovem konceptu tveganja, vendar je nemogoče z zanesljivostjo ugotoviti, v kolikšni meri gre v resnici zgolj na sklicevanje na izvorno Giddensovo pojasnjevanje reprodukcije negotovosti visoke modernosti. Nekateri ob tem problematizirajo aplikativne uporabnosti oz. metodološke šibkosti koncepta in se sklicujejo na kritiko, da ne gre za celovito teorijo, temveč da ima ta le določeno hevristično vrednost, bolj kot okvirni, splošni pojasnjevalni okvir, zlasti za obravnavo dolgoročnih okoljskih tveganj (Mythen 2018; Werron in Ringel 2020).

Iz pregleda virov, diskusij in analitičnih ugotovitev je mogoče sklepati, da en avtor in ena skupina avtorjev neposredno uporabita ta konceptualni okvir za preverjanje svojih hipotez. Tu navajam primer skupine raziskovalcev (Ferreira in dr. 2020), ki zagovarjajo koncept tveganja na osnovi argumenta o neposredni aplikabilnosti v praksi:

Analiza družbenih determinant zdravja vključuje dekonstrukcijo biomedicinskih predpostavk pri analizi socialnih determinant zdravja: epidemioloških dejavnikov tveganja. Tveganje se ne nanaša samo na poznavanje dane patologije, njen prenos in razvoj. Tveganje je osrednja kategorija pri obvladovanju javnih problemov, ki omogoča oblikovanje odzivov na družbene predstave o tveganju ter na negotovosti in možne nevarnosti, ki so jim posamezniki izpostavljeni. (Ferreira in dr. 2020)

Koncept tvegane družbe Ulricha Becka (1993) je nadaljevanje Giddensove teorije refleksivne modernizacije (1991). Tveganje in z njo povezana negotovost sta najbolj očitna manifestacija *refleksivne modernizacije*, prežemata vse in vsak vidik kolektivne družbene organiziranosti strukturiranosti družb in delovanja

akterjev. Organiziranost (visoko)moderne družbe je torej generator tveganja. Vendar očitno tveganje ni nujno samo moderno ali lastnost modernosti, kot prav na primeru pandemije covid-19 demonstrira zgornja navedba Aries-Moldanade (glej v razdelku 3.2). Razlika je v tem, da je bilo v predmodernih tipih družbene organiziranosti brez obstoja ekspertnih sistemov in znanj tveganje večinoma neizmerljivo. Takšen ekspertni sistem je visoko profesionalizirana sfera znanosti, ki temelji na racionalni presoji, omogoča merjenje in preglednost. Družbena modernost je torej tveganje zgolj racionalizirala. Kot ugotavlja Luhmann, ne more biti naključje, da se teorija tveganja razvija vzporedno z znanstveno specializacijo; več ko vemo, bolj se zavedamo, da je še veliko takega, česar ne vemo (Tada 2020). Zdi se, da Luhmannova dinamika sistema in okolja zopet ali vsaj okrepljeno pridobiva analitično težo, čeprav ali pa prav zato ker je obenem abstraktna in aplikabilna prav za primer pandemije covid-19 pri okoljskem »vdiranju« v sistem, ta pa mora razviti mehanizme zaščite.

Če koncept družbe tveganja lahko pojasni dogodek covid-19 le na manifestativni ravni, zakaj je torej tako »privlačen«? Zdi se, da je odgovor anticipacija negotovosti (ekstenzivno obravnavana pri Giddensu, še prej pri Mertonu in Gurvitchu), ki spremlja tveganje. Nekaj avtorjev pandemije dejansko ne obravnava kot pojav tveganja, temveč bolj kot *emergentno stanje negotovosti s potencialom nenapovedljivega trajanja*. Tveganje in negotovost je, kot poudarjajo nekateri po Giddensovem zgledu, treba pojasnjevati v njuni sistematični medsebojni povezanosti. O tem, kako je mogoče obvladovati tveganje, obstajajo različni načini, ki presegajo instrumentalno racionalnost. Enkratni dogodki z nevarnim, nepredvidljivim napredovanjem, kot je pandemija covid-19, povzročajo negotovost z motnjami občutka »ontolške varnosti« in lahko postanejo prelomnice v delovanju funkcionalno diferenciranih družb s spodbujanjem večjih sprememb v organiziranju družbenih razmerij. Za takšne dogodke pa ekspertni sistemi, vključno z znanostjo, nimajo večje napovedne moči, imajo tudi zgolj omejeno pojasnjevalno moč.

Trenutne razmere prvič v najnovejši zgodovini resno izzivajo kategorijo nepričakovanega (ne nujno nepredvidenega). Od samega začetka globalnega zavedanja o pandemiji covid-19 je prisotno verjetnostno ugibanje, v kolikšni meri bi ta dogodek lahko postal transformativen za organiziranje družb. Kot je znano, je Beck v svojih zadnjih delih globalizacijo družbenih sprememb namesto z latinsko *trans-formacijo* označeval z grško *meta-morfozo*, s čimer je družbeno procesualnost izdatno, ne samo v smislu prispodobe, biologiziral. Kako vizionar-sko! Ne glede na to, ali avtorji/ce besedil sledijo logiki Beckove razlage tveganja kot zgoraj navedena skupina raziskovalcev, je značilnost pomembnega dela člankov tematizacija pandemične negotovosti, kar ima očitno opraviti s časom

oz. problematiko temporalnosti. Za nekatere bi bile spremembe lahko začasne (sploh ker gre za občasen pojav), kar utemeljujejo z zgodovinskimi evidencami, ki so na voljo.⁷ Prevladujejo drugi, ki anticipirajo veliko bolj globoke in dolgotrajne posledice za delovanje družb in vsakodnevnih praks posameznikov.

Po refleksijah sociološke periodične publicistike v letu 2020 o pandemiji covid-19, ki je razvrščena v tri preliminarne kategorije, navajam navedbo enega bolj navdihujočih in obenem resolutnih socioloških besedil o tem, kar nas še čaka: *»Resnično celovita sociologija pandemije bi morala poglobljeno preučiti bogato paleto praks in metapraks, izslediti povezave in odnose ter biti sposobna zaznati kazalnike kontinuitete in sprememb«* (Werron in Ringel 2020).

4 Tematski članki – covid-19, prvi del

Kot sem omenil že v uvodu tega zapisa, bi se za uredniški uvodnik spodobilo, da vas, bralce, predvsem nagovorim k branju člankov in jih, kot se to običajno počne, povežem v smiseln kontekst. Namesto tega sem skoraj »prisilil« k branju refleksij, najprej o aktualnih »ozadjih« periodične publicistike, kot jih doživljam kot urednik revije, in nato še o sociološkem izplenu objav o pandemiji covid-19 v svetu. Upam, da vaš čas, če ste zapis brali, ni bil vržen stran. Upam tudi, da je razviden kontekstualni namen takšnega zapisa. Morda boste članke, ki so objavljeni v tej številki in tistih, ki sledijo v naslednji, brali z bolj odprtimi, primerjalnimi očmi.

Preden članke predstavim, naj na kratko pojasnim, zakaj niso vsi članki objavljeni v tej izdaji (številki). Ta izdaja je dvojna, tematska in hkrati redna. Leto 2020 je bilo za uredništvo Družboslovnih razprav res izjemno, nenavadno, naporno in občasno na meji vzdržnega. Poleg podviga pri pripravi in procesiranju »pandemskih« člankov je bil dotok »običajnih« večji kot običajno. Poziv za vložitev člankov smo, podaljšali, kar nam je delo še otežilo. Z nekaj članki, predvsem zaradi daljšega recenzentskega postopka, smo imeli precej dodatnega dela, zato so se nabrali zaostanki. Tu bi moral namesto množine uporabiti dvojino »sva imela veliko dela«, saj sva s tehnično urednico Natalijo Majsovo »sama za vse«. Brez nje ne bi bilo nič. Čas, čas in spet čas.

Tako predloženih kot potem v objavo sprejetih »pandemskih« člankov je bilo na koncu več, kot smo pričakovali. Vsi, tudi tisti, ki bodo objavljeni v naslednji, prvi (aprilski) in zopet dvojni, tematski in hkrati redni izdaji v letu 2021, so že pripravljeni, torej bodo res izšli. V tej izdaji (za leto 2020) torej objavljamo prvo skupino šestih tematskih člankov o pandemiji covid-19 in pet takih, ki sodijo v

7. Smrt Maxa Webra sredi leta 1920 je posledica usodne pljučnice zaradi pandemije španske gripe.

skupino rednih. V naslednji izdaji sledi še preostalih pet tematskih člankov in trije redni. Dva potrebujeta dodatne izboljšave. Dogovor o objavi tematskih člankov smo po temeljitemu razmisleku sprejeli skupaj z novima sourednicama revije Tanjo Oblak Črnič in Natalijo Majsovo. Osnovna razloga za dve izdaji pa sta dva. Prvi je tehnični oz. logistični. Tehnika tiskanja bi bila finančno prezahtevna, saj bi zaradi obsega morali znatno okrepiti vezavo. Drugi razlog je uredniška tranzicija, ki je »časovno« zahtevna. Novi sourednici čaka v začetnem obdobju kar nekaj dela na posodabljanju revije, pri tem imata ambiciozne cilje. Po dogovoru bom v nadaljevalni, drugi izdaji gostujoči urednik.

Naj na koncu in končno predstavim zvezde v tej izdaji, članke. Bera je raznovrstna, posebej razveseljivo pa je, da je pri vseh člankih raziskovalna podlaga empirične narave. Tovrstne obravnave pojava so sedaj, ko še ne vemo povsem, »kam plovemo«, bolj primerne in takoj uporabne. Kot rečeno, za retrospektivno obravnavo še ni čisto pravi čas.

Ne morem si kaj, da ne bi tudi tu izpostavil časa. Ta je, kot ste – vsaj tisti, ki ste brali ta zapis v celoti – opazili, nekakšna rdeča nit refleksije o publicistiki o pandemiji covid-19, kar je, mislim, da razumljivo, ker smo v pojavljajoči in razvijajoči se situaciji. Mimogrede, stavim, da bo čas »novi obrat« v sociologiji.

Avorji/ce ste članke pisali/e med julijem in oktobrom 2020, empirična evidenca, kolikor gre za »čisti teren«, pa se večinoma nanaša na »prvi val epidemije«. V grobem so bili meseci »po prvem valu«, ko smo pričakovali umiritev ali vsaj blažje naslednje valove, morda celo konec tega čudnega družbeno-naravnega eksperimenta. Če se ozremo nazaj na zaznavo tveganja v poteku časa, so bili poletni meseci sicer negotovi, pa vseeno razmeroma brezskrbni, če jih primerjamo s tistimi, ki so sledili v »drugem valu« in jim na začetku leta 2021 še ni videti konca. Ob predpostavljani (in skorajšnji) preteklosti že pomislimo, kako bi lahko po počitnicah prešli v položaj udobnejših *ex post* racionalnih analiz – po pojavu. Ob branju člankov boste sem in tja zaznali ozadja teh za nazaj varljivih zaznav in občutenj, skupaj z raziskovalno skrbnim dokumentiranjem časa. Tisti, ki ste raziskovali terensko, zdaj, ko je bolj gotovo, da zadeva ni pretekla, verjetno že rekalibrirate raziskovalne zasnove.

Šest v tej izdaji objavljenih člankov lahko povzamem s ključnimi pojmi: reorganizacija vsakdana, nova družabnost, izzivi mobilnosti, delo in dom, integracija nemočnih in izzivi zaščite. Obravnave nakazujejo usmeritev k »sociologiji problemov« in pripadnost »javni sociologiji« (in družboslovju) v Sloveniji.

Tematizacija reprodukcije neenakosti, razumljivo, nikoli ne pojenja. Sodeč po pregledu sociološke publicistike v svetu, tudi ob sedanjem pandemičnem pojavu predstavlja znaten delež objav. Alenka Švab in Tanja Oblak Črnič na podlagi eksploratorne empirične poizvedbe z več vidikov (prakse, percepcije,

odnosi) obravnavata reorganizacijo vsakdanjega življenja v času spomladanske karantene. Ugotavljata, da so spremembe vsakdanjih praks znotraj družin oz. gospodinjstev pogojene predvsem z obstoječimi strukturnimi neenakostmi, zlasti spolno pogojeno asimetrično delitvijo dela doma. Izhajata iz teze o prisilni nuklearizaciji, ki označuje zaprtje navznoter v razmerah relokacije javnih funkcij v zasebnost doma ob prekinitvah sekundarnih socialnih vezi in skrbstvenih razmerij, zlasti javnih, vzgojno-izobraževalnih. Rezultati o spremembah vsakdana so predstavljeni na osnovi treh kategorij: glede na spolne, generacijske ter dohodkovne razlike in neenakosti. Ugotavljata tudi, da se poglobitev obstoječe družbene neenakosti odraža neenakomerno, vendar v vseh ključnih strukturnih dejavnikih: spolu, starosti, izobrazbi in dohodku.

Dalj trajajoče omejevanje fizičnega gibanja, t. i. demobilizacija, je za posameznika, skupine in družbo eden najbolj manifestnih dejavnikov reorganizacije vsakdanjega življenja, lahko pa odločilno vpliva tudi na reorientacije življenjskih prioritet, celo strategij institucij tudi z bolj dolgoročnimi posledicami. Problematika primarne, družbene mobilnosti je tesno povezana s sekundarnimi vidiki prostorske, selitvene, bivanjske in dnevne mobilnosti. Tudi ta tematika je v publicističnem letu 2020 izdano obravnavana. Mednarodna mobilnost visokošolskih študentov je dober primer večrazsežnostnih rekalibracijskih dilem v času pandemije covid-19, ki zadeva posameznike, konkretne institucije in državo. Marija Milavec Kapun, Monika Kavalir, Klavdija Kustec in Nace Pušnik obravnavajo primer mednarodnih študentov, ki so se v razmerah spomladanskega vala epidemije znašli pred dilemo: ostati ali oditi. Raziskavo so opravili v populaciji mednarodnih študentov v poletnem semestru 2019/20. Ugotavljali so razloge za odločitve študentov, da ostanejo v Sloveniji oz. da se vrnejo domov. Bolj kot različni razlogi v obe smeri so zanimivi predlogi, ki bi v prihodnje, tudi v običajnejših razmerah, v okviru nacionalne strategije internacionalizacije visokega šolstva pritegnili tuje študente k študiju v Sloveniji.

Reorganizacija vsakdana zadeva razmerje med bivanjskostjo (domom) in delom, torej spet mobilnostjo. Problematizacija tega razmerja gre v povezavi s pandemijo covid-19 v različne smeri: od reprodukcije neenakosti, informacijske dostopnosti, hibridizacije bivališča in delovišča, dediferenciacije časovne organizacije do fenomena »domocentričnosti« (glej še Hočevar 2020). Tilen Jernej Blatnik in Marjan Hočevar na podlagi statističnih evidenc in sklepanja na podlagi predhodnih raziskav o vrednotnih orientacijah v prostoru, zlasti bivanjskih navadah, obravnavata naklonjenost delu na domu med slovensko populacijo. Ugotavljata, da je prevladujoči tip bivališč in poselitve v družinskih hišah z razpršeno poselitvijo, bližino narave in v povprečju dobro telekomunikacijsko opremljenostjo gospodinjstev dober kazalec predvidevanja o naklonjenosti delu

na domu v Sloveniji. Dodaten razlog najdeta v nizki pripravljenosti slovenske populacije do selitvene mobilnosti in obenem šibki dejanski selitvenosti ter v prevladujočih socialnih stikih, vezanih na prostorsko bližino.

Sociologi po svetu so se razumljivo izdatno razpisali o pomenu ter zlasti enačenju socialne in prostorske distance v času epidemičnih ukrepov. Ta tematika je eno najočitnejših utemeljevanj o pomenu discipline za širše razumevanje narave družbenosti in za kritiko prevladujoče, celo normativne semantične medikalizacije. Blaž Lenarčič in Rok Smrdelj postavita družabnosti v kontekst informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT). Z metodo netnografije ugotavljata komplementarnost in nadomestljivost fizičnega z virtualnim prostorom, tj. v kolikšni meri fizična bližina ni več predpogoj za vzpostavitev in vzdrževanje družabnih dinamik. V preučevanem obdobju evidentirata razvijanje različnih družabnih dinamik. Navajata prakse vzpostavljanja povezav za podporo pri premagovanju stisk, povezanih z omejevanjem druženja v fizičnem prostoru, ter izpostavita aktivnosti, namenjene specifičnim družbenim skupinam, in načine prenosa že obstoječih aktivnosti iz fizičnega v kibernetski prostor. Avtorja sta prišla do sklepa, da je v obdobju razglašene epidemije med marcem in majem 2020 le manjši delež ljudi občutil pomanjkanje družabnih stikov. V kontekstu zaznave poteka časa, ki sem ga izpostavil na začetku predstavitve člankov v tej izdaji, bi bilo zanimivo sedanje in prihodnje spremljanje ocen večkratnega ali trajnejšega nadomeščanja virtualnih stikov s fizičnoprostorskimi.

Kot ugotavljajo številni/e avtorji/ce po svetu, je zapovedano omejevanje mobilnosti za določene ali specifične družbene skupine bolj kot za druge neposredno povezano z reprodukcijo neenakosti. Barbara Gornik, Lucija Dežan, Mateja Sedmak in Zorana Medarić so raziskovale vpliv zaprtja slovenskih šol v času pandemije covid-19 na integracijo priseljenih dijakov. Ugotavljajo, da sta zaprtje šol in šolanje na daljavo prispevala k poglobljanju razlik med priseljenimi in nepriseljenimi učenci. V kvalitativno zasnovani raziskavi med učiteljicami ter priseljenimi dijaki in dijakinjami so avtorice prišle do sklepa o ključnih težavah: jezikovnih ovirah, ki onemogočajo uspešno šolsko delo priseljenih učencev, in tehničnih omejitvah, s katerimi se soočajo. Izobraževanje kot integracijo v lokalno okolje nasploh omejujeta pomanjkljiva digitalna pismenost teh dijakov/inj in pomanjkljiva tehnična oprema. Po prepričanju avtoric bi bilo načelo medkulturnega izobraževanja eden ključnih ukrepov za soočanje s potrebami priseljenih učencev.

Predvidevam, da bo zadnji prispevek, ki ga predstavljam, med vami, bralci te tematske izdaje, vzbudil res veliko pozornost, tako po profesionalni kot po povsem osebni plati. Če napačna raba socialne in prostorske distance v praksi morda ne vznemirja širše javnosti, političnih odločevalcev in skrbnikov javnega

zdravja v Sloveniji, bi se vsaj pri evidenci o oklevanju ljudi pri cepljenju proti bolezni covid-19 morali mobilizirati takoj. Kot kažejo rezultati različnih raziskav v preteklosti, ima Slovenija enega višjih deležev oklevanja proti cepljenju na svetu, podobno drugim državam v vzhodni Evropi. Monika Lamot, Marina Tavčar Krajnc in Andrej Kirbiš so na podlagi spletne empirične poizvedbe na vzorcu, pridobljenem po metodi snežne kepe med marcem in aprilom 2020, ugotavljali napovedovalce namer demografske, socioekonomske, zdravstvene in politične orientacije za cepljenje proti virusu, ki povzroča covid-19, med prebivalci Slovenije. Rezultati kažejo, da so cepljenju najmanj naklonjene ženske v starostni skupini med 30 in 39 let, nižje izobraženi, samozaposleni in nezaposleni, subjektivno zdravi in sredinsko politično usmerjeni. Avtorici in avtor so prepričani, da bi morale agencije javnega zdravstva in vlada pri svojih kampanjah ter promocijah ozaveščanja javnosti o cepljenju nasloviti predvsem te skupine prebivalstva. Vzpodbudna je tudi ugotovitev, da so cepljenju bolj naklonjeni tisti, ki jih bolezen najbolj ogroža.

5 Redni članki, prvi del

Predstavitev rednih člankov v tej izdaji predstavljam na koncu in na kratko. Nekaj časa sem okleval: ali bi vrstni red obrnil, morda našel skupne točke med temi in tematskimi članki ter jih »pomešal«? Na koncu sem prišel do sklepa, da se bom pri tem držal norm znanstvenega publiciranja. Uvodniki, ki nimajo vsebinsko utemeljene logike povezanosti med članki, se mi tudi kot bralcu ne zdijo primerni. V letu 2020 sem takšnih zaznal kar nekaj, saj nismo edina revija, ki po sili razmer objavlja tematske članke in članke iz rednega dotoka. Čeprav je načeloma »vse povezano z vsem drugim«, je ta izrek vedno smiseln le v pravem kontekstu.

Ko sem ob priložnosti retrospektive urednikovanja v zadnjih treh letih pregledoval predhodne izdaje, se mi po eni strani dozdeva, da so članki v tej redni izdaji med boljšimi, zato mi je malo žal, da niso tudi oblikovno bolj »v ospredju«. Po drugi strani pa kakovostno besedilo v znanstveni publicistiki k sreči ni (toliko) podvrženo vizualnim zapovedim, čeprav se, kot sem potožil z refleksijami v uvodu tega uvoda, tudi tu gibljemo v nevarnih območjih.

Nina Perger s kritično zaznavo obravnava Bourdiejevo konceptualizacijo razmerja med habitusom in polji z opiranjem na Lenskijev koncept statusne kristalizacije in Lederjevim konceptom disfunkcionalno prisotnega telesa. Natalija Majsova na primeru razstavnega središča Mundaneum v Belgiji problematizira trend hibridizacije dediščinskih institucij z zabrisovanjem meja med knjižnicami, muzeji in arhivi. Frane Adam in Maruša Gorišek preizprašujeta pojem meritokracije,

pri tem pa se osredotočita na vrednotenje zasluga in profesionalne verodostojnosti, ko gre za vprašanje alokacije človeških virov v družbi znanja. Jasna Mikić predstavi izčrpen zgodovinski pregled ter novejši pristope pri raziskovanju razmerja med spoloma in jezikom. Osredotoči se na manjvrednost in značilne slabšalne konotacije »ženskega jezika«. Julius Janáček, Daniel Šťastný, Jindřich Jílek in Michaela Ulrichová na študiju primera raziskujejo razmerja med telesnim in duševnim zdravjem ter zadovoljstvom z življenjem srednješolcev s Češke, iz Italije in Slovenije. Ugotavljajo podobnost med dejavniki dobrega počutja med slovenskimi in češkimi dijaki ter razlike pri italijanskih dijakih.

Literatura

- Anderson, Patricia (2020): A Return to Mechanical Solidarity. Panic Hoarding and Social Media in the Time of Pandemic. *Crossing Borders: Student Reflections on Global Social Issues*, 2 (1): 11–30.
- Arias-Maldonado, Manuel (2020): COVID-19 as a global risk: Confronting the ambivalences of a socio-natural threat. *Societies*, 10 (4): 92.
- Aristovnik, Aleksander, Ravšelj, Dejan, in Umek, Lan (2020): A Bibliometric Analysis of COVID-19 across Science and Social Science Research Landscape. *Sustainability*, 12 (21): 9132.
- Esposito, Elena (2020): Systemic integration and the need for de-integration in pandemic times. *Sociologica*, 14 (1): 3–20.
- Ferreira, Carlos Miguel, in drugi (2020): The COVID-19 contagion–pandemic dyad: A view from social sciences. *Societies*, 10 (4): 77.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford: Stanford University Press.
- Gupta, Latika, Gasparyan, in drugi (2020): Scholarly publishing and journal targeting in the time of the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) pandemic: a cross-sectional survey of rheumatologists and other specialists. *Rheumatology international*, 40 (12), 2023–2030.
- Hočevar, Marjan (2020): Družbeno in biofizično okolje: dom in delo v razmerah zapovedane virtualizacije. V M. Ignjatović, A. Kanjuo Mrčela, R. Kuhar (ur.): *Zbornik Slovenskega sociološkega srečanja*: 261–266. Ljubljana Slovensko sociološko društvo.
- Monaghan, Lee (2020): Pandemic publishing: Medical journals. *Coronavirus (COVID-19), pandemic psychology and the fractured society: a sociological case for critique, foresight and action*. *Sociology of Health & Illness*, 42 (8): 1982–1995.
- Latour, Bruno (1993): *We have never been modern*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Lusardi, Roberto, in Tomelleri, Stefano (2020): The Juggernaut of Modernity Collapses. The Crisis of Social Planification in the Post COVID-19 era. *Frontiers in Sociology*, 5: 118.

- Mauss, Marcel (1996) [1927-28]: *Esej o daru in drugi spisi*. Ljubljana: *Studia humanitatis*.
- Mythen, Gabe (2018): The critical theory of world risk society: a retrospective analysis. *Risk Analysis*, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1111/risa.13159>.
- Nasir, Adeel, in drugi (2020): A Bibliometric Analysis of Corona Pandemic in Social Sciences: A Review of Influential Aspects and Conceptual Structure. *IEEE Access*, 8 (133): 377–402.
- Serpa, Sandro, in Ferreira, Carlos Miguel (2020): Sociology: Tension between Science and Militant Activism? *Journal of Educational and Social Research*, 10 (6): 1–1.
- Stanković, Stefan (2020): Social after pandemic distortion: towards thinking in planetary terms. *Sociološki pregled, Beograd*, 54 (3): 1008–1038.
- Tada, Mitsuhiro (2020): How Society Changes: Sociological Enlightenment and a Theory of Social Evolution for Freedom. *The American Sociologist*, 51: 446–469.
- Werron, Tobias, Ringel, Leopold (2020): Pandemic Practices, Part One. How to Turn “Living Through the COVID-19 Pandemic” into a Heuristic Tool for Sociological Theorizing. *Sociologica*, 14 (2): 55–72.

Viri

- Elsevier (2020): Novel Coronavirus Information Center. Dostopno prek: <https://www.elsevier.com/connect/coronavirus-information-center> (21. 1. 2021).
- Social Science Data Archives (2020): *Current Studies on COVID-19*. Dostopno prek: <http://adp.fdv.uni-lj.si/eng/uporabi/covid-19/raziskave/> (21. 1. 2021).
- Watts, Jonathan (2020): Bruno Latour: ‘This is a global catastrophe that has come from within’ – Interview. *The Observer – Coronavirus*. *The Guardian*, 06. 06. 2020. Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/06/bruno-latour-coronavirus-gaia-hypothesis-climate-crisis> (21. 1. 2021).